

"חנוכה" (נגלה ונסתר)

מפי מרן הגרי"ד הלוי סולובייצ'יק, זצ"ל
מאת אלתר אשר ישעיה בלאו

התורה דנה בשני עולמות: בעלמא דאיתגליא, עולם גלוי וברור חשוף ומפורסם, ובעלמא דאיתכסיא, עולם נסתר וסמוי, עמוק ומסתורי. בעלי הקבלה, ובפרט חסידי חב"ד, לא הסתפקו בצד הנגלה של התורה בלבד, אלא שאפו לחקור גם את הנסתר ולגלות את האיתכסיא למצוא את הפירוש היסודי של כל מצוה, כי אחרת עלולים לבוא לידי אונאה עצמית אם סומכים רק על האמת הנראית ומניחים את הכונה העמוקה כמוסה ונסתרת. זה אלפיים שנה שעם ישראל חוגג את חג החנוכה אבל רק מעטים הכירו את המשמעות הנכונה של החג הזה. והסיבה פשוטה, כי יתר החגים כמו פסח, שבועות סוכות ופורים יש להם מקור אמיתי וממשי בכתבי הקדש, וכל השתדלות לדרוש עליהם מוכרח בתחילה להתאים לעובדות הכתובות בתורה שבכתב והנדרשות בתורה שבעל פה. אבל לא כן בנוגע לחג החנוכה כי לא נמצא שום מקור מוסמך לעיין בו בתורה ונשאר התפקיד על כל רב לתת לו איזה פירוש או באור שהוא רוצה. ואפילו המקור היחידי שנמצא על זה במסכת שבת כל כך מוגבל שאין להוציא ממנו אלא מעט. וכן המקור השני שבספר החשמונאים שנכתב כהיסטוריה על מאורעות אלו, גם הוא חסר ערך, כי מחבר הספר למרות שחי בימים שארע בהם הנס הגדול ההוא והיה עליו להכירו ביתר עמקות ציינו רק באופן שטחי. כמו שאנשים בימינו רואים מקרים שונים ומחוסר תפיסה אינם משקמים אותם בדייקנות, כן גם הוא, המחבר, לא הצליח מלהשיג את המובן העמוק של החג הזה.

מאורעות אלו יצרו שתי אמיתות נראות: א. נצחון החשמונאים נגד צבא היוונים החזק, ב. פך השמן האחד שדלק במקדש שמונה ימים. ברם, עובדות אלו כשהן לעצמן לא מביעות את ההשקפה הנכונה והמושכלת על החג, כי אם חנוכה מסמל רק את מעשה גבורתם למה לא חגגו היהודים את נצחון יהושע נגד הכנענים או נצחון ינאי המלך במלחמותיו שהיו גם הם נצחונות גדולים? כי פעמים רבות נצחו יהודים מעטים את אויביהם הרבים ולא עשו מהם ימי חג ושמחה. כמו כן היה תקדים לנס הפך. בשני בתי המקדש דלק נר המערבי למעלה מן הזמן הנורמלי, בכל זאת לא נקבע שום חג לסמנו.

ההסבר פשוט, כי אין נס חשוב אצלינו אלא אם כן יש לו תוצאה נצחית, מלחמות כנען, וגבורת יהושע נשארו חשובות כל זמן שלא הופיע לוחם גדול חדש אחר. אבל ברגע שקם לוחם חדש אחר כמו לגיוני הרומאים גבורת יהושע חלפה ונתבטלה, וכיבושו המפואר של הארץ נהפך לשממון. וכן קרה לנר המערבי, מיד עם חורבן המקדש נעלם הנס ונשכח זכרונו. ולו היו רק האמיתות הנראות האלו החלק העיקרי של החג אז היה בטל מכבר. כי להשיג רק אמיתות אלו נחשב הוא להשגת אפס. רק מי שמבין את הכונה האמיתית הנסתרת מוכשר להדליק את הנרות בנחת ובשמחה ולהביע את ברכותיו כהוגן.

אם כן מה היא הכונה העמוקה של החג הזה?

מועד קטן (כו, ע"א) אמר רבי חלבו אמר רב הונא: הרואה ספר תורה שנקרא חייב לקרוע שתי קריעות אחת על הגויל ואחת על הכתב. שנאמר: "אחרי שרוף המלך את המגילה (קלף) ואת הדברים" (כתב) (ירמיהו לו, כז) וכן נפסקה ההלכה ברמב"ם (אבל ט, ט) ובשולחן ערוך (י"ד שם, לו).

אבל גמרא אחרת במסכת עבודה זרה עוררה בי שאלה שלדעתי היא שאלה נכונה. "מצאוהו לרבי חנינא בן תרדיון שהיה יושב ועוסק בתורה... הביאוהו וכרכוהו בס"ת והקיפוהו בחבילי זמורות, והציתו בהן את האור... אמרו לו תלמידיו, רבי מה אתה רואה? אמר להן: גוילין נשרפין ואותיות פורחות?" (באור) (עבודה זרה יח, ע"א) מכאן אנו רואים שרק הגוילין נשרפין אבל האותיות נצלות, אם כן למה יש עלינו חיוב לקרוע שתי קריעות אחת על הגויל ואחת על הכתב?

התשובה היא: שהכל תלוי בגורם השריפה. אם הגורם הוא לא יהודי אז רק הגויל נשרף אבל האותיות נמלטות (וכר' חנינא בן תרדיון) אבל אם הגורם הוא יהודי (יהויקים מלך יהודה) אז שניהם נשרפים גם הגויל וגם הכתב.

בימי בית שני עמדו היהודים בפני שני אויבים, בתחילה היוונים ואחריהם הרומאים ולשניהם היו שיטות מלחמה שונות, הרומאים שדדו ובזזו רצחו והשמידו כל מה שעמד בפניהם עד שנשאר המקדש כולו חרב בלי שום אפשרות לתקנו, אבל שיטת היוונים היתה מאד מוזרה. לא שדדו או החריבו לא בזזו ולא השמידו, כי לא רצו להרוס ולאבד אלא לחלל ולטמא.

בזמן שהיו היהודים תחת שלטון הרומאים היתה אחדות שלימה ביניהם, שונה היה מצבם תחת שלטון היוונים, כי הרבה יהודים המירו את דתם וקבלו במקומה את מנהגי כובשיהם והיו ביניהם אף חכמים אחדים מתלמידי תנאים ידועים. מלחמת החשמונאים לא היתה נגד היוונים הגוים אלא נגד היהודים המתיוונים שלא בקשו לגרום הרס ושממה אלא חלול וטומאה.

נוסח "על הנסים" וגם לשון הגמרא הם "לשון סגי נהור", כי נזהרו חכמים מאוד מלדבר סרה ביהודים.

המלים בתפילת על הנסים "כשעמדה מלכות יון הרשעה" אינן מכוונות ליוונים הגוים אלא ליהודים המתיוונים שבעטו בדתם, זאת הפעם הראשונה

וגם האחרונה שרוב היהודים המירו את דתם. אמנם היו קבוצות קטנות או כתות אחדות שהמירו את דתן, אבל שוב לא הייתה קהילה שלימה שהמירה את דתה כמו שאירע בימים ההם. תפקיד החשמונאים היה לחדש את האמונה בלב העם להעלותו מעומק הטומאה ולהדריכו למעלות הטהרה כדי שלא יתרחש שוב מקרה כזה. ולכן רוב ההלכות מי"ח הגזירות נתקנו קרוב לנצחון זה.

זאת משמעות חג החנוכה "עליה מטומאה" כמו שכתוב "ואחר כך באו בניך". מי היו הבנים האלו ומאין באו? עתה אנו יודעים. הם היו היהודים המתיוונים השקועים בטומאת היונים העולים עכשיו מטומאה לטהרה. לכן השתמשו החכמים בבטוי "עליה מטומאה" כדי להביע את המחשבה שחזרה בתשובה וטהרה מטומאה דורשת לא רק שיבה למדרגה הראשונה אלא השתדלות להגיע למעלה ממנה.

זאת כוונת הרעיון עלמא דאיתכסיא של חגנו חג החנוכה.

(ב) אולם חובה עלינו לחקור עוד במושג של "עליה מטומאה" כדי שנגיע להבנה יותר עמוקה בכונת נס חג החנוכה.

בכל פעם שאני עובר על חלק מן התורה אני מנסה למצוא את הפילוסופיה היסודית שבגללה נכלל חלק זה בתורה.

הפרשה שעוסקת ברעיון טומאה ועליה מטומאה היא פרשת שמיני וברור הוא שהתורה לא צמצמה את הבעיה שתתיחס רק לטומאה גשמית לבדה כי היתה זאת פעולה שטותית ואבסורדית לכתוב מסכתות שלימות על דבר שיש לו תקנה קלה בקניית כלי חדש בחנות חמשה ועשרה סנטיים. אלא, מהרעיון הגשמי יכולים ללמוד הרבה על הרעיון הרוחני.

הפרשה עוסקת בשני מיני טומאת כלים כלי חרס וכלי שטף. על כלי חרס כותבת התורה: "וכל כלי חרס אשר יפול מהם אל תוכו כל אשר בתוכו יטמא ואותו תשברו" (ויא, ל"ג) כלי חרס אשר נופל לתוכו טומאה עמוק מאוד בעומק הכלי הנכנסת לכל פינה ולכל סדק והשוטפת אותו בטנופת המזהמת כל מה שבתוכו עד שלא נשאר ממנו דבר שלא נגעה בו הטומאה, וכאשר סופגת אישיותו של אדם כל מיני סלף וגסות, טנופת ושחיתות הנדבקות בעומק הנשמה עד שלא ניכר עוד שום רושם של הגינות אישית, יש רק פתרון אחד: "אותו תשברו" אין עצה אחרת אלא לשבור ולנפץ לשרש ולאבד אותו לגמרי. כמה תקיף הוא הפסוק "ובערת הרע מקרבך" (ודב' י"ג; ו). לפעמים הנהגת יחיד או חברה או אפילו אומה כולה כל כך מסולפת ומקולקלת שאין לסלקה אלא על ידי השמדה גמורה.

הכלי השני הוא כלי שטף, שכתוב עליו "וכל אשר יפול עליו מהם במתם יטמא מכל כלי עץ או בגד או עור או שק כל כלי אשר יעשה מלאכה בהם במים יובא וטמא עד הערב וטהר". (ויא, ל"ב).

אם טומאה לא חדרה לעומק הכלי אלא רק נגעה בו מבחוץ ואם אדם בגלל סביבתו בא במגע עם חבר או קבוצה שהשפעתם עליו רעה כנהוג בזמנינו שאין

להמנע ממנה ורוכש מדות רעות אחדות שאינן פוגעות באישיותו כולה ואינן נשרשות לעומק נשמתו או בצלם האלוקים שבו, "אז במים יובא וטהר".

אמת, שיש לפעמים רעה הדורשת אמצעים חמורים לבער אותה מקרבנו למרות שהמעשה יעורר גינוי עלינו כי למרבה הצער אין לנו אפשרות אחרת לסלק את הנבלה מאתנו, בכל זאת מעיינים בהם מחדש ומקוים למצוא תקון עדיף במקומם "לתקן עולם" לא על ידי הרס ומחיה אלא על ידי הרמה וטהרה ועליה מטומאה.

ג) רעיון זה של "עליה מטומאה" הוא היסוד העיקרי של דת ישראל אשר מלכות בית דוד תקות עם ישראל מאז ולעולם בנויה עליו. ולמה יש כח מושך זה לרעיון של מלכות בית דוד? גם כאן התשובה הנראית מוטעית ומשובשת. כי נפוצה הדיעה בין היהודים שבימות המשיח יגאלו מגלותם ויעלו לארצם וישבו שם בשפע רב איש תחת גפנו ותחת תאנתו ויעלה עם ישראל על כל העמים אשר יכנעו למלכותו וישבחו את תפארתו. אבל קשה להאמין שבמשך דורות סבלו היהודים מטר גידופים אך ורק למטרה זאת ואם דעה זאת משובשת ומוטעית אם כן מה היא הכונה האמיתית?

וכדי להגיע לכונה האמיתית של מעלת "בית דוד" עלינו לחזור למקורו הראשון למצוא את הוריו הקדומים את גזעם ואת הסיבה שבחרו בהם. ספר רות מספר לנו את סדר הדורות של משפחת דוד שבגללו נתקבל הספר בכתבי הקדש. דוד בן ישי, ישי בן עובד, עובד בן בעז ורות, בעז בן שלמון, שלמון בן נחשון, נחשון בן עמינדב, עמינדב בן רם, רם בן חצרון, חצרון בן פרץ. בעז היה מגזע של פרץ, ורות מגזע מואב. פתאם מנצנץ במוחינו הרעיון הנורא על יחוס אבותיהם. פרץ יצא מיהודה ותמר, ומואב נולד מלוט ובתו. שני זיווגים מושחתים ומקולקלים אשר מהם יצאה מלכות בית דוד שהיא תקוותינו הנצחית שמתגעגעים לשיבתה.

נבוכים ומבולבלים אנו צועקים וכי לא היו גם זוגות כשרים וטהורים שבחרו רק בזיווגים אלו? ומיד זוכרים את דברי החכמים שמקרים אלו הם דוקא עיקר התורה, ועלינו לנטות מהדברים הנראים ולהתרכז במקומם על הכונה הנסתרת.

ואחרי התבוננות ארוכה וחודרת מופיעות שתי נקודות בולטות וחשובות שבלי שום ספק מסמלות הן את כנסת ישראל. הראשונה: המאמץ המתמיד להתחיל מחדש אף שנדמה שהכשולן קרוב וכל המאמצים הקודמים לא הצליחו. והשנייה: הסבלנות התקיפה להמשיך בחלומות אף כי נראים רחוקים והתגשמותם מסופקת.

ודוקא מידות אלו נמצאו בבנות לוט ובתמר.

כי מי היו בחורות אלו, בנות לוט? שתי אחיות בורות ופרימיטיביות אשר גדלו בחברה מושחת מלאה הריצות ורוויה בגסות, בעיר סדום אשר לא נמצא בתוכה אפילו צדיק אחד הראוי למנוע השמדתה. שתי אחיות אלו הנעזבות

במקום שנידון לשממה האמינו בתמימותן שהציויליזציה נחרבה והחליטו שוב להקימה בהתחלה חדשה.

וכן תמר, בחורה יפה וצעירה עודינה בעצם פריחתה שנתאלמנה כבר משני בעליה שמתו בגלל הנהגתם המושחת עם בת זוגם תמר העדינה, וכדי לנחמה ולתת לה תקווה אומר לה יהודה חמיה הנכבד בן השבט החזק לשוב לבית אביה ולחכות שם לבנו השלישי הצעיר שלה, "ויאמר יהודה לתמר כלתו שבי אלמנה בית אביך עד יגדל שלה בני כי אמר פן ימות גם הוא כאחיו" (לח, י"א) ותמר מלאה אמונה שומעת בקול יהודה, וחוזרת לאביה "ותלך תמר ותשב בית אביה". אבל מה קרה? "וירבו הימים", הימים חלפו ונעשו חדשים והחדשים לשנים, ותמר היפה יושבת ומחכה. אבל איפה יהודה ואיפה שלה? לכן התישבה בעקשנותה התמימה, ללכת לעשות את הישר בעיניה.

זאת היא הכוונה הנסתרת של שני מאורעות אלו. וכמו שהזהב מצורף ממחצב כן נצרפו מאורעות אלו מטומאה לטהרה ברעיון הנשגב של מלכות בית דוד ומלך המשיח.

הערות:

1. ותבא הבכירה: "א"ר חייא בר אבין א"ר יהושע בן קרחה, לעולם יקדים אדם לדבר מצוה, שבשביל לילה אחת שקדמתה בכירה לצעירה זכתה וקדמתה ארבעה דורות בישראל למלכות. (נזיר פ"ג).

נסמך על המבואר במדרשים שכונתן היתה לטובה, לקיום העולם והארבעה דורות הם עובד, ישי, דוד ושלמה. ואילו צעירה לא הוית בישראל עד רחבעם בן שלמה שבא מנעמה העמונית (תורה תמימה יט, ל"ג).

ואיש אין בארץ: סבורות היו שכל העולם נחרב כמו בדור המבול (ב"ר רש"י י"ט, ל"א).

צדקה ממני: רבותינו ז"ל דרשו, שיצאה בת קול ואמרה: ממני ומאתי יצאו הדברים, לפי שהיתה צנועה בבית חמיה גזרתי שיצאו ממנה מלכים, ומשבט יהודה גזרתי להעמיד מלכים בישראל (רש"י לח, כ"ו).